

Mennobart van Eerden (Groningen, 1954) houdt zich nu al meer dan een kwart eeuw intensief bezig met aalscholveronderzoek. En keer op keer vindt hij vissers tegenover zich. "Ik probeer zo min mogelijk stelling te nemen", zegt Van Eerden. "De feiten moeten het werk doen; feiten uit deze braakballen bijvoorbeeld."

Braakballen tegen

Het is een klein kwartiertje stuiten in de speedboot van Staatsbosbeheer. Maar dan kom je ook ergens. Het kunstmatige eiland 'De Kreupel' ligt een paar kilometer ten noorden van Andijk in het IJsselmeer. Het eiland – of eigenlijk: de archipel – bestaat nog maar sinds 2003. "De eerste plannen maakten we al aan het begin van de jaren tachtig", vertelt Mennobart van Eerden, ecooloog bij de Waterdienst van Rijkswaterstaat. "Wat we zochten was een permanente broedplek voor met name sterns en andere pioniers. Er zijn her en der wel plekken waar Visdiefjes broeden, maar dat is altijd maar voor even. Op bouwlocaties bijvoorbeeld, maar ook als ergens een eiland of een vooroever wordt opgespoten, ontstaat een tijdelijk eldorado voor grondbroeders. Zodra bouwvakkers of wilgen het dan na een paar jaar overnemen, is het weer over en uit. Wij wilden iets permanents, een soort Griend in het IJsselmeer." Na vele jaren vergaderen en discussiëren ging uiteindelijk de kogel door de kerk. Een bestaande ondiepte in het IJsselmeer, plaatselijk al bekend als 'De Kreupel', werd vanaf 2000 met bagger en zand uit de vaargeul Amsterdam-Lemmer boven water getild. "In 2003 kwam er voor het eerst land boven het wateroppervlak. Nog datzelfde jaar broedden de eerste Visdiefjes op het nieuwe eiland", herinnert Van Eerden zich. "We hebben uit-

eindelijk twee centrale zandeilanden aangelegd tot drie meter hoogte, met daaromheen een ring van 16 lagere, kleinere eilandjes, ook met een toplaag van klei. Ertussen ligt ondiep water met enkele zand- en slikbanken. Die variatie is nodig voor sterns, meeuwen en steltlopers, maar ook voor andere soorten zoals eenden en ganzen. Aan de buitenkant wordt de archipel van 70 hectare beschermd door stortstenen oevers."

Het effect was, en is nog steeds, overweldigend. Niet alleen de broedende Visdieven – 4800 paar in 2008! – wisten de eilandjes vanaf het eerste jaar te vinden. Ook een keur aan andere vogelsoorten profiteerde al snel van het nieuwe land. Zo is De Kreupel sinds enige tijd ook de nummer één slaapplek van West-Europa voor Zwarte Sterns die zich na de broedtijd verzamelen voor de trek naar Afrika. Sinds 2005 broeden er ook Aalscholers op de eilandjes. "En dat was dus echt een verrassing", zegt Van Eerden. "Rond de 'normale' kolonies in bomen zie je altijd wel wat vogels die op de grond of tussen het riet gaan broeden. Maar hier ontstond uit het niets een nieuwe, honderd procent grondbroedende kolonie. Dat hadden we oprecht niet verwacht. Er is op het hele eiland geen boom te vinden!" Leon Kelder, namens Staatsbosbeheer de beheerder van De Kreupel, was even verbaasd als Van Eerden, zegt hij. "En ook blij! Die Aalscholers helpen mij enorm met het terreinbeheer. We proberen de eilanden zo kaal mogelijk te houden. Voor een deel doen we dat met vrijwilligers en taakstraffers. Maar de vogels doen ook het nodige werk. Ze willen toch een nest bouwen en daarvoor trekken ze alles wat ze aan planten kunnen vinden uit de grond. En wat ze niet uit de grond trekken schijten ze wel kapot. Dat scheelt mij echt een hoop werk", zegt Kelder met een vette schaterlach. De verbazing van aalscholveronderzoeker Van Eerden over de broedende vogels is niet geveinsd, maar de nesten worden hem vandaag de dag wel verweten. "Een van de redenen dat De Kreupel destijds op zich liet wach-

Freelance wetenschapsjournalist Rob Buitter baggert voor SOVON door de klei. Rob is ondermeer verslaggever voor Vara's Vroege Vogels en schrijft ook voor bladen als Trouw, Intermediair en Vogelnieuws. 'Noem me gerust vogelaar. Maar vogelkenner, dat durf ik – zeker in een blad van SOVON – niet te beweren. Ik rij vooral graag nieuwsgierig mee op de bagagedrager van de echte cracks', zegt hij. In 'IN DE KLEI' doet Rob verslag van zijn ontmoetingen in het veld.

ten de apekool

ten was de discussie met de visserij. Men was bang dat we een aalscholverkwekerij zouden creëren. En tja, Aalscholwers en vissers ... Nu zeggen ze: 'zie je wel, jullie zeiden toch dat er geen Aalscholwers zouden gaan broeden? De Kreupel maakt ons brodeloos!' Het is kolder, maar we worden er wel op aangevallen."

Schijtwaaiers

Wanneer we van het ene 'hoofdeiland', waar een bouwkeet met een koffiezetapparaat staat, naar het andere hoofdeiland oversteken, wordt al gauw duidelijk dat De Kreupel ook buiten het broedseizoen een waardevolle plek is voor de 'Schollevaer'. Een flink stuk van het kale eiland is onder gesproeid met witte waaiers van uitwerpselen. "We zijn hier gistermiddag al overheen gevlogen, tijdens de reguliere watervogeltelling. Toen zag het er naar uit dat de vogels op deze hoek zouden gaan slapen. Je ziet, dat hebben ze ook gedaan. Er zaten er ongeveer duizend. Door de regen van de afgelopen dagen zie je alleen de schijtwaaiers van de afgelopen nacht nog. Je kunt ook mooi zien dat de wind niet al te veel is gedraaid gedurende de nacht. De vogels staan met de kop in de wind en spuiten op gezette tijden een witte sproeier naar achteren. Aan de sproeirichtingen zie je dat ze maar een heel klein beetje zijn bijgedraaid." Ook al kan hij er blijkbaar nog het nodige

sporenonderzoek op loslaten, het is Van Eerden vandaag niet om het kunstzinnige palet van witte klodders te doen. "Dáár gaat het om", zegt hij, terwijl hij met een boterhamzakje in de aanslag op zijn knieën zakt. Een grote, slijmerige braakbal verdwijnt tot en met het allerlaatste kleddertje in het zakje. Een braakbal ernaast wil hij nu alvast wel even uit elkaar peuteren voor een lesje viskunde. "Hij is mooi verpakt in een laagje slijm uit de maagwand. Maar als je die verpakking openmaakt zie je meteen een berg graten, werveltjes, schubben en otolieten. Dat zijn de enige onderdelen van een vis die het maagzuur van de vogels overleven. En dat is voor ons dus mazzel, want daarmee kunnen we tot in detail bekijken wat dit individu heeft gegeten. Het aantal, de soort en zelfs de leeftijdsklasse van de prooien kunnen we in deze braakballen bepalen. Deze heeft alleen maar Pos gegeten", zegt Van Eerden, terwijl hij de helderwitte gehoortje tussen de graatjes uitpukt. Waar de braakballen van roofvogels doorgaans droog en 'schoon' zijn, ogen de slijmerige braakballen van de Aalscholwers toch net iets minder fris. Maar Van Eerden vindt dat maar kinderachtig. "Natuurlijk ruikt dit naar vis. Maar ik kan je verzekeren dat de visrestjes die je hier in je handen hebt uiteindelijk een stuk verser zijn dan wat je morgen bij de visboer koopt!"

Kleine ballen aan de rand

Van Eerden en zijn collega Stef van Rijn verzamelen deze ochtend een vastgesteld aantal braakballen op een aantal representatieve plekken in de slaapplaats. "Daar moet je nog erg mee uitkijken", benadrukt Van Eerden. "Als je in het centrum van de slaapplaats kijkt, dan vind je de grootste braakballen. Meer naar de rand zijn het duidelijk kleinere ballen. Het lijkt erop dat de sterkere vogels in het centrum van de plek mogen pitten, terwijl de ranglagere individuen aan de 'gevaarlijker' randen van de slaapplaats moeten zitten. Op een eiland als De Kreupel zal dat misschien niet eens relevant zijn. Rovers zul je hier niet snel vinden. Maar je moet met dat gedrag wel rekening houden bij het nemen van je monsters. Want wie weet verschilt het dieet van de sterkere exemplaren ook wel van dat van de zwakkere dieren." Van Eerden praat met oprechte fascinatie en bewondering over 'zijn' Aalscholwers, hun gedrag, hun uiterlijk en hun opportunisme. "Dit is een vogel die kansen pakt. De belangrijkste sturende factor in de populatie van Aalscholwers is zonder twijfel de voedselsituatie. Het is een naïeve gedachte dat je door het aanbieden van extra broedgelegenheid zoals op De Kreupel ook extra Aalscholwers zou kweken. Als het voedsel er niet is, komen er ook niet meer vogels. En dat voedsel, dat bestaat de laatste jaren voor niet minder dan 70% uit Pos. We hebben dat aandeel in de afgelopen jaren langzaam zien opkruipen. Pos is een commercieel voltrekt oninteressante vis. Sterker nog: Pos is een voedselconcurrent van de Aal, waar het veel vissers wél om te doen is. Beiden vreten muggenlarven. Je zou dus zelfs kunnen stellen dat de Aalscholwers de vissers helpen bij het dunnen van de Pos."

Snoekbaars

Nu de Aal sterk is teruggelopen in het IJsselmeer, is de vangst van Snoekbaars voor de vissers nog belangrijker geworden. En ook daar krijgen de Aalscholwers de zwartepiet toegevoegd. "Er is onlangs een onderzoek gepre-

senteerd over het voedsel van Aalscholvers rond de Beulaker- en Belterwiede. In dat relatief eutrofe water bleken de vogels op gezette tijden een redelijk aandeel Snoekbaars in hun dieet te hebben. Dat specifieke onderzoek is vervolgens onterecht geëxtrapoleerd naar het IJsselmeergebied. 'Zie je wel', hoor je de vissers dan weer roepen. En meteen wordt er ook naar De Kreupel als vermeende aalscholverkwekerij gewezen. Maar dat is echt grote onzin. We verzamelen al sinds 1980 braakballen op verschillende plekken. En er is nog nooit enige aanwijzing uitgekomen dat Aalscholvers echt een beslissende invloed hebben gehad in de teruggang van 'hogere', commercieel interessante vissoorten. Het hoofdvoedsel van Snoekbaars en Baars bestaat uit Spiering, en die laatste is al jaren op zijn retour. Dat feit is waarschijnlijk belangrijker voor de slechte overleving van de jonge roofvis dan de predatie door Aalscholvers."

Je zou kunnen denken dat een onderzoeker in dit weerbarstige krachtenveld op een gegeven moment de moed opgeeft. Al die jaren informatie vergaren. En al die jaren tegenwind ervaren van de visserij. Maar op een zonnige ochtend op De Kreupel lijdt Van Eerden niet zichtbaar onder het politieke klimaat waarbinnen hij zijn werk moet doen. "Ik kan maar één ding doen, en dat is zorgen voor de juiste informatie. En dan moet ik hopen dat die feiten hun werk zullen doen tegen bijvoorbeeld de lobby die de Europese vereniging van sportvissers nu in Brussel voert, om de Aalscholver zijn beschermde status te ontnemen. Dat zou de klok echt een halve eeuw terugzetten. Ik denk dat we uiteindelijk gewoon het scheve ecosysteem hebben gekregen dat we zelf hebben gecreëerd. Omdat we alle grotere, waardevolle vissen aan de top van de voedselketens hebben weggevisst, ontstaat een systeem waarin kleinere vissen als de Pos hun kans grijpen. En daar komen dus weer Aalscholvers op af. De aalscholverstand in het IJsselmeergebied is sinds de aanleg van De Kreupel helemaal niet toegenomen. Er is wel een verschuiving naar het noorden opgetreden, die te maken heeft met de deplorabele staat waarin het steeds troebeler wordende Markermeer verkeert. Nee, uiteindelijk kweekt 'de visserij' zelf waarschijnlijk meer Aalscholvers dan ze Rijswaterstaat verwijten met de aanleg van de Kreupel."